

ВИВЧЕННЯ ВЕСІЛЬНОЇ ОБРЯДОВОСТІ КРИМСЬКИХ ТАТАР

В роботі розглядаються дослідження, що торкаються питання кримськотатарської весільної обрядовості. Багато уваги приділяється публікаціям, що виходили до Другої світової війни. Також охарактеризовані найновіші дослідження з цієї проблематики.

Ключові слова: *традиційна обрядовість, кримські татари, весільний обряд, історія дослідження.*

Ще на початку ХХ ст. серед кримських татар зберігалось чимало елементів традиційної етнокультури, тому важливо простежити етапи вивчення цього питання та проаналізувати динаміку змін, що відбулася в обрядовості цього народу. Дослідження реалій етнічної культури кримських татар сьогодні є актуальним завданням, адже після десятиліть замовчування і заборони вивчення етнічної спадщини депортованих народів, маємо можливість звернутись до цікавих питань кримської етнографії.

Унікальність культури народів Криму зумовлена тривалим процесом змішання різних етносів протягом століть на відносно невеликій території. Усі дослідники Криму зазначали, що однією з характерних рис етнічної спадщини півострову є її надзвичайний еkleктизм, сукупність різноманітних нашарувань. Безперечним є той факт, що на території Кримського півострову сформувався середземноморський тип культури. Але характерною рисою етнокультурного життя регіону було постійне рівноправне співіснування двох елементів – Східної і Західної цивілізацій. Це позначилося на релігії, традиціях, мистецтві. Дослідник Криму А.Цветков зазначав, що історія культури, образно кажучи, провела в Криму свій унікальний експеримент, в умовах невеликого географічного простору поєднуючи, синтезуючи та асимілюючи різні, різномовні етнокультурні фрагменти, так би мовити, спонукаючи їх до взаємного діалогу, а в результаті – до полілогу¹. На початку ХХ ст. відомий етнограф Б.Куфтін також зазначав, що численні етнічні впливи залишили свій слід в культурі сучасного населення Криму. За його словами риси, що потрапляли на територію Криму, перероблялись тут в своєрідній взаємодії одна з одною, і пристосовувались до місцевих умов природи та місцевих форм побуту, і надовго переживали етнічні групи, що змінювали одна одну².

Весільна обрядовість привертала увагу багатьох дослідників, завдяки своїй структурі та полісемантичності. У весільних обрядах кожного народу можна простежити цілий комплекс традиційних народних суспільно-правових, світоглядних, морально-етичних, естетичних, релігійних уявлень. Це стосується й історії дослідження кримськотатарського весілля. В завдання даної статті входить здійснити аналіз основних публікацій, що висвітлюють питання традиційної весільної обрядовості кримських татар та визначити їх внесок у розробку даної проблематики.

Перші нариси присвячені весіллю кримських татар з'явилися ще в ХІХ ст. Цей час відзначився інкорпорацією Криму до складу Російської імперії, яка почалась ще наприкінці ХVІІІ ст. Сюди почали прибувати державні службовці та підприємці. Під впливом загально-гуманістичної течії романтизму, більшість освічених людей, вважали за необхідне залишити після себе наративи, в яких було б викладено основні враження від життя, кожен з них бажав долучитися до справи поширення маловідомих фактів суспільного життя та традиційного побуту місцевих народів. В подорожніх нотатках, щоденниках і мемуарах іноді можна натрапити на описи весільної обрядовості кримських татар, проте часто це просто викладення колись побачених або почутих фактів³, які не можна чітко співвіднести з конкретною територією або історич-

ним періодом, але ці відомості можуть поповнити джерела з даної теми. В цей час з'являються загальні праці, присвячені історії, економіці, етнографії народів Криму таких авторів як В.Кондаракі, Г.Радде, Е.Марков⁴ та інших, проте вони ще не мали форми наукових досліджень, і носили науково-популярний і публіцистичний характер. Перші роботи, які повністю присвячені висвітленню кримськотатарського весілля, датуються XIX століттям⁵. Вони були опубліковані, як правило, в періодичних виданнях, що значною мірою ускладнює доступ сучасних дослідників до цих важливих джерел з кримськотатарської етнографії. Зокрема, стаття невідомого автора опублікована в "Одеських губернських відомостях" в 1828 р.⁶, належить до найперших робіт, в яких описується кримськотатарське весілля. В ній знаходимо цінні подробиці останнього дня весілля, зокрема автор описує атрибути, якими оздоблювали кімнату наречених. Він пише про ємкості із житом та пшеницею із встромленими свічками. Автор також зображує процедуру перевірки чесності молодої, в якій приймали участь усі поважні представниці обох родин. Після отримання радісної звістки продовжувались змагання молоді та святкування. Ці описи наштовхують на проведення паралелей між кримськотатарським та українським весіллям, в якому також широко побутувало використання свічок та жита, а також другий день після весілля відбувався за подібною схемою. У поховальному обряді українців свічку теж розміщували в посудині з житом. Такі типологічні порівняння вказують на подібність традиційних вірувань двох народів, адже і весілля, і похорон належать до обрядів переходу людини до нового стану, в першому випадку відбувався перехід молодих людей зі стану неодружених у статус одружених, у другому – перехід людини зі стану живих до мертвих.

Помітним поступом у вивченні весілля є праця П.Дьяченка "Свадебные обряды крымских татар"⁷. Нещодавно вона була перевидана з невеликими скороченнями в "Хрестоматії з етнічної історії і традиційної культури" кримських татар. Зі статті видно, що автор добре знав кримськотатарську мову і був ознайомлений з побутом місцевих жителів. В роботі послідовно викладені основні етапи весільного обряду. Дослідник приділяє увагу опису передвесільного етапу (сватанню та заручинам), послідовно розглядає обрядодії першого і другого дня весілля, та комплексу обрядів, що завершують весільний цикл. Українець за походженням, П.Дьяченко добре знав звичаї свого народу і неодноразово у своїй роботі наводить паралелі між весільними обрядами кримських татар та українців. Підсумовуючи своє дослідження, він зазначає, що неможливо не побачити в кримськотатарських звичаях схожості з російськими, і особливо з українськими весільними обрядами. З останніми, за словами автора, вони видаються варіаціями однієї мелодії⁸.

На окрему увагу заслуговує багатотомне видання В.Х.Кондаракі "Универсальное описание Крыма", в якому міститься нарис, присвячений кримськотатарському весіллю. Хоча дану працю В.Х.Кондаракі неодноразово критикували за довільну трактовку історичних фактів, для етнологів вона є дуже цінною, оскільки насичена етнографічними матеріалами. Автор описує традицію укладання шлюбу через викрадення нареченої, або її втечі разом з хлопцем. В.Х.Кондаракі зазначає, якщо молодій парі вдавалося об'єднатися у такий спосіб, то вже ніхто не мав права поставити під сумнів їхній шлюб⁹.

Свою увагу на екзотичний для західноєвропейської людини обряд кримськотатарського весілля звертали також і іноземні автори¹⁰. У 1854 р. видав свої спогади про побачене в Криму німецький художник та етнограф Вільгельм Кізеветтер¹¹. У своєму описі весілля він детально описує рух почету зі сторони молодої та молодого, відправлення родичів з приданим нареченої, змагання молоді в традиційній боротьбі та скачках на конях. Автор докладно описує роль такої групи персонажів, як весільні музиканти. Проте, варто зважати на те, що описаний В.Кізеветтером обряд побутував у заможних знатних верств і в дечому відрізнявся від загальноприйнятого серед нижчих суспільних груп.

Хоча публікації XIX ст., що торкаються питання кримськотатарського весілля, ще не можна назвати повноцінними науковими дослідженнями, адже в них ще нема систематичності викладу матеріалу і узагальнень етнографічної інформації, проте ці твори виступають важливими джерелами і в поєднанні з іншими матеріалами, формують загальне уявлення про обрядовість цього періоду, показують структуру обряду, його атрибутику.

З 1920-х років розпочинається якісно новий, проте нетривалий період, наукового вивчення

культури народів Криму, якій підтримувався з боку держави з метою радянізації населення. В Криму цей час позначився процесом активного збирання пам'яток усної творчості, матеріальної культури, етнографічних даних, що торкалися багатьох сфер традиційного побуту та обрядовості.

Значними осередками краєзнавчих та етнографічних досліджень в цей час були музейні установи. Велика дослідницька робота проводилась на базі Бахчисарайського музею. Під керівництвом директора У.Боданінського працівники музею у 1924 – 1929 рр. здійснили кілька експедицій у різні населені пункти Криму. У 1925 р. під час такої експедиції було обстежено 55 населених пунктів, зібрано велику кількість фольклорних пам'яток та предметів побуту, записано два варіанти весілля¹².

У 1926 р. Х.Каралізіле опублікувала в журналі "Крим" опис весільного обряду, записаного від мешканки с. Дерекой Урхуш Гафарової¹³. В даній публікації міститься велика кількість матеріалу з кримськотатарської весільної обрядовості. Нею деталізовано події трьох етапів весільного обряду: передвесільного, що включає сватання та заручини, власне весілля, яке тривало кілька днів, та етап післявесільної адаптації та інтеграції молодого родина до сім'ї нареченого. Дана публікація є сьогодні для нас важливою, оскільки в синхронному зрізі представляє нам детально виписаний обряд, що має чітку локалізацію.

Великий внесок у вивчення весільної обрядовості зробив Г.А.Бонч-Осмоловський, більш відомий як археолог, за свій вклад у дослідження палеолітичних пам'яток Криму. З 1919 по 1925 роки дослідник займався етнографічним вивченням татар Криму. Ним був проведений цілий ряд експедицій у складі Російського музею¹⁴. Він присвятив кілька статей дослідженню весільної обрядовості кримських татар, які являють собою на сьогоднішній день найповніший доробок з даного питання. На початку своєї статті "Брачные обряды татар горного Крыма" автор вказує на майже цілковиту відсутність робіт присвячених кримськотатарському весіллю, тому він у своєму дослідженні ґрунтується переважно на інформації зібраній самотужки під час експедицій до регіону¹⁵. Дослідник відразу зауважив, що його матеріали стосуються майже виключно Південного узбережжя і гірської частини Криму, не торкаючись степових районів. На відміну від досліджень попередніх років, виклад інформації у роботі Г.А.Бонч-Осмоловського є систематизованим. Автор, пояснюючи походження деяких ритуалів, використовує порівняльний метод, залучаючи до дослідження велику кількість літератури та джерел, що торкаються питання весільної обрядовості інших тюркських народів, таких як турки, ногайці, киргизи, туркмени тощо. У своїй статті "Свадебные жилища турецких народностей" Г.А.Бонч-Осмоловський досліджує походження традиції оздоблення весільної кімнати нареченої усіма речами призначеними у придане та подарованими нареченим¹⁶. Він також аналізує функціонування та походження зависи "перде", за якою перебувала наречена майже увесь обряд. Отже автор на основі великого фактологічного матеріалу, із залученням методу історико-дифузійного порівняння, подає аналіз багатьох явищ обрядової культури кримських татар.

Звертають свою увагу на весільні атрибути такі дослідники кримськотатарської вишивки як Є.Ю.Спаська, П.Я.Чепуріна¹⁷. Говорячи про методи дослідження народного мистецтва, Є.Ю.Спаська вказує на необхідність врахування призначення та сфери використання тієї чи іншої речі, в даному випадку елементів одягу та тканин, що виступали в якості весільної атрибутики¹⁸. В своїй статті, присвяченій вивченню кримськотатарської вишивки, вона характеризує деякі орнаменти на виробі, які призначались у придане, або були елементами одягу наречених¹⁹.

В 20 – 30 рр. ХХ ст. з'являється кілька публікацій присвячених кримськотатарському весільному обряду і в західноєвропейських виданнях²⁰. Ната Фіндайзен у своїх спостереженнях, зокрема, вказує на появу нових елементів у кримськотатарському весіллі, привнесених з європейської міської культури. Вона говорить про те, що все менше в узбережних селах можна побачити наречену в традиційному вбранні, натомість молоді татарки обирають європейські сукні.

З 1930-х років почався політичний тиск з боку радянської держави у всіх напрямках гуманітарних знань. В Криму почали згортати свою діяльність наукові осередки, що займались вивченням традиційної культури місцевих народів, багато діячів науки були репресовані або змушені полишити етнографічні дослідження. Згідно з безглуздим і антилюдським указом

Сталіна 18 травня 1944 року усе кримськотатарське населення протягом однієї доби було виселено з півострову. Багато людей не витримало переїзду у товарних вагонах, велика кількість народу загинула на чужині. Події депортації 1944 року мали руйнівний вплив на процес дослідження кримської етнографії, адже звертатись до цього питання було небезпечно. З бібліотек вилучались книги, присвячені етнокультурі кримських татар. Можна сказати, що з цього часу була остаточно перервана традиція наукового вивчення етнічної культури кримських татар.

Чи не єдиною роботою, що вийшла за радянських часів післявоєнного періоду, і в якій було висвітлено питання кримськотатарського весілля, стала монографія етнографа Я.Шерешевського "Звучит Хайтарма"²¹. З аналізу етнографічних фактів, викладених автором, видно, що значна частина матеріалу відноситься до більш пізнього періоду (приблизно середина ХХ ст.). Я.Шерешевський приділяє увагу висвітленню музичного оформлення весілля. В його добірці кримськотатарських народних пісень міститься велика кількість творів, що виконувались під час різних етапів весілля. Для молодих поколінь ця робота являється своєрідним путівником з народних весільних традицій.

На сучасному етапі все більше авторів приділяють свою увагу проблемі вивчення кримськотатарської весільної обрядовості, і це не випадково, адже весілля завжди виступало своєрідним індикатором етнічної культури народу. Все гостріше постає потреба звернення до своєї етнічної спадщини у молодшого та середнього покоління кримських татар. В газетних виданнях усе частіше з'являються статті, присвячені кримськотатарським весільним традиціям, проте усі вони переважно носять публіцистичний і загально-пізнавальний характер²². Іноді в газетах публікують свідчення старших людей про святкування весілля, проте, така практика є поодиноким²³.

У 2000 р. вийшла друком монографія Л.І.Рославцевої "Одежда крымских татар кон. XVII – XX вв.", в якій окремий параграф присвячений весільній атрибутиці²⁴. Автор розглядає основні предмети, які дарував наречений своїй обраниці під час заручин, а також обов'язковий склад подарунка нареченої нареченому та його найближчій рідні. Дослідниця простежує використання у весільних обрядах таких елементів одягу як жіноче покривало "марама", чоловічий пояс "учкур", жіночі сукні, хустинки "ялуку", рушники "тизбези". Також на питання використання хустки та поясу як весільних атрибутів звертає свою увагу Л.Х.Аблямітова у статті "Обрядовое значение платка и пояса – деталей национальной одежды крымских татар"²⁵.

Стаття, присвячена кримськотатарському весіллю та шлюбним традиціям, автори якої переважно спираються на своїх попередників, міститься в колективній монографії "Тюркские народы Крыма"²⁶. У виданні "Очерки истории и культуры крымских татар" опублікована стаття "Свадебные обряды", в якій акцент робиться на обрядовості другої половини ХХ – початку ХХІ ст.²⁷

Сьогодні дослідженням традиційної обрядовості займається кримськотатарський історик та етнолог Р.Куртєв²⁸. У своїх дослідженнях автор базується на польовій етнографічній інформації, зібраній ним особисто. На даний момент готується до друку його монографія, присвячена кримськотатарському традиційному весіллю.

У своєму дисертаційному дослідженні Л.В.Узунова звертається до проблем побутування та відновлення традиційних свят та обрядів в умовах сучасного культурного середовища Криму. Вона наголошує на тому, що під час вивчення певних реалій культури тієї чи іншої етнічної групи півострову, необхідно враховувати "специфіку протікання культурного життя в кримському регіоні, де досить часто в одному явищі народної культури певної етнічної традиції можуть співіснувати елементи, належні іншим за регіональним та географічним походженням"²⁹.

Внаслідок контактів з іншими етносами, що здавна проживали на Кримському півострові, загально тюркська модель весільного обряду кримських татар набула специфічних рис та колориту, на що неодноразово звертали свою увагу дослідники. З погляду порівняльної етнології для нас цікавими є роботи, присвячені весільній обрядовості інших народів, що колись проживали, або сьогодні населяють Кримський півострів. Весілля кримських греків, які були виселені до Приазов'я у ХVІІІ ст., займалися такі дослідники як В.Борисенко, І.Пономарьова, Т.Богачица³⁰ та інші. На питання спільності багатьох елементів у обрядах

кримських татар та маріупольських греків-урумів вказує у своїй статті Л.Гасиджак³¹. Дослідженням весільної обрядовості болгарського населення Криму в XIX ст. займалися Н.С.Державін та О.Ф.Музиченко³². Караїмське весілля досліджувала Е.І.Лебедева³³. Усі ці роботи допомагають дослідити, на прикладі весільної обрядовості, яким саме шляхом відбувались взаємодії між різними етнічними групами в умовах мультикультурного середовища Криму.

Усі згадані вище роботи є для сучасних дослідників дуже важливими, оскільки належать до цінних доробків з питань традиційної культури кримських татар. Розглянуті в комплексі та з долученням польових матеріалів вони формують уявлення про динаміку розвитку обрядової культури цього народу. У різні часи дослідники звертали свою увагу на традиційне кримськотатарське весілля, але не зважаючи на це, багато аспектів шлюбної обрядовості не знали достатнього висвітлення в літературі і потребують подальшого дослідження.

¹ Цветков А. Средиземноморская идея в культуре Крыма // Крым и мировая культура. – 1996. – Вып. 1. – С.8.

² Куфтин В.А. Южнобережные татары Крыма // Крым. – 1925. – №1. – С.23.

³ Корнис. Краткий обзор положения ногайских татар водворенных в Мелитопольском уезде Таврической губернии // Телескоп. – М., 1836. – Ч. 13; Шевляков М. Крымская Азия (Бахчисарайские впечатления) // Исторический вестник. – Т.СХVII. – СПб., 1909; Дмитриевский М. Картина Крыма или краткое описание татар и других народов в Таврии живущих // Крымские татары. Хрестоматия по этнической истории и традиционной культуре. – Симферополь, 2005. – С.140 – 152; Сумароков П.И. Досуги крымского судьи или второе путешествие в Тавриду. – СПб., 1803.

⁴ Кондараки В.Х. Универсальное описание Крыма. – СПб., 1875. – Ч.12; Фёдоров Ф.А. Крым с Севастополем, Балаклавою и другими его городами. С описанием рек, озёр, гор и долин. С его историею, жителями, их нравами, обычаями и образом жизни. – СПб., 1855; Марков Е. Очерки Крыма. Картины Крымской жизни истории и природы (изд. 3-е). – СПб., 1902; Вторая Ученая Экскурсия Симферопольской мужской гимназии в Бахчисарай. – Симферополь, 1888; Густав Радде та його дослідження з етнографії кримських татар XIX століття (Передмова і археографічна підготовка тексту Гульнари Бекірової, підготовка тексту до дійсного видання – Рефата Чубарова) // Кримські студії. – 2003. – №1 – 2 (19 – 20). – С.124 – 156.

⁵ Дьяченко П. Свадебные обряды крымских татар // Таврические ведомости. Часть неофициальная. – 1848. – №21. – Отд. 2. – С.85 – 88; №24 – Отд. 2. – С.103 – 106; №25. – Отд. 2 – С. 107 – 110; №26 – С. 111 – 112; Домбровский Фр. Татарская свадьба // Одесский вестник. – 1847. – №27. – 2 апреля; Свадебные песни крымских татар: Из заметок проезжего // Военный сборник. – 1859. – Т.6. – №3. – С.77 – 104.

⁶ Щ. Описание татарской свадьбы // Одесский вестник. – 1828. – №57, – 18 июня. – С.251 – 252; №58, – 21 июня. – С.255 – 256; №59, – 25 июня. – С.259 – 260; №60. – 28 июня. – С. 263.

⁷ Дьяченко П. Вказ. праця.

⁸ Там само. – №26 – С.112.

⁹ Кондараки В.Х. Вказ. праця. – С.72 – 77.

¹⁰ Amanton V. Mariage des Tatars de la Crimée. – Dijon, 1829. – P. 12.

¹¹ Художник и этнограф Вильгельм Кизеветтер (1811 – 1865) в Крыму (под ред. Барбары Каульбах и Элизабет Титмайер). – К., 2005.

¹² Нишаева Ф.Р. Этнографическая экспедиция по Крыму 1925 г. В документах из фонда библиотеки БГИКЗ // Этнография Крыма XIX – XX ст. Современные этнокультурные процессы. Материалы и исследования. – Симферополь, 2002. – С.367 – 371; Мусаева У.К. Подвижники крымской этнографии, 1921 – 1941: Исторические очерки. – Симферополь, 2004. – С.29 – 33.

¹³ Каралезли Хатидже. Старинный обычай татарского заручения и свадьбы в деревнях: Дерекой, Ай-Василь и Аутка Ялтинского района // Крым. – 1926. – №2. – С.32 – 40.

¹⁴ Слестникова Л.А. Коллекция Г.А.Бонч-Осмоловского по этнографии крымских татар // Живая старина. – 1999. – №3. – С.46 – 47.

¹⁵ Бонч-Осмоловский Г.А. Брачные обряды татар горного Крыма // Известия РГО. – 1926. – Т.58. – Вып.1. – С.21 – 62.

¹⁶ Бонч-Осмоловский Г.А. Свадебные жилища турецких народностей // Материалы по этнографии / Этнографический отдел Русского Музея. – Л., 1926. – Т. 58. – Вып.1. – С.101 – 110.

¹⁷ Чепурина П.Я. Орнаментальное шитьё Крыма. – М.,Л., 1938; Спасская Е.Ю. Татарская вышивка Старо-Крымского района: по материалам А.М. Петровой // Известия Восточного факультета Азербайджанского гос. ун-та им. В.И. Ленина. Сер.: Востоковедение. – 1926. – Т.1 – С.21 – 47.

¹⁸ Статистично-описовий метод праці з масовим матеріалом з народного мистецтва. Центральний державний архів-музей літератури та мистецтва. – Ф.1289. – Оп.1. – Спр.1.

¹⁹ Спасская Е.Ю. Татарская вышивка Старо-Крымского района: по материалам А.М.Петровой. – С.21 – 47.

²⁰ Findaizen N. Beobachtungen auf einer krymtatarischen Hochzeit // Baesler Archiv. – 1930. – №97; Shatskaia O. Antiche ceremonie nuziali del tartari di "Crimea Vacchia" e dei dintorni // Oriente Moderno. – Roma, 1928. – V.7.

²¹ Звучит хайтарма. Сост. Я.Шерефединов. – Ташкент, 1990.

²² Усеинова Гульнара. Истинное украшение крымскотатарской свадьбы – народная музыка! // Голос Крыма. – 2007. – 1 января.

²³ Сеит-Умеров Усеин. Свадебный обряд нашего народа // Голос Крыма. – 2003. – 7 марта; Його ж. "Той" – это свадьба // Крымская газета. – 2002. – 26 июня. – С.3.

²⁴ Рославцева Л.И. Одежда крымских татар конца 18 – 20 вв. – М., 2000.

²⁵ Аблямитова Л.Х. Обрядовое значение платка и пояса – деталей одежды крымских татар // Этнография Крыма XIX – XX ст. Современные этнокультурные процессы. Материалы и исследования. – Симферополь, 2002. – С.154 – 158.

²⁶ Тюркские народы Крыма. Караимы, крымские татары, крымчаки. – М., 2003. – С.462.

²⁷ Асанова Д., Эмурсеинова З. Свадебный обряд // Очерки истории и культуры крымских татар. – Симферополь, 2005. – С.139 – 142.

²⁸ Куртiev P. Сучасне весілля кримських татар // Голос Криму. – 2003. – 7 марта.

²⁹ Узунова Л.В. Відродження традиційних свят та обрядів в сучасних умовах культурного життя Криму. Автореферат. дисерт. канд. мистецтвознавства. – К., 2003. – С.11.

³⁰ Борисенко В.К. Весільні звичаї та обряди греків Приазов'я // Під одним небом: Фольклор етносів України. – К., 1996. – С. 69 – 78; Пономарьова І. Етнічна історія греків Приазов'я (кінець XVIII – початок XXI ст.). Історико-етнографічне дослідження. – К., 2006. – С.288; Богадица Т.К. Современный свадебный обряд греков Приазовья (пос. Сартана) // Мариуполь: история и перспективы. Научно-практическая конференция Сборник трудов. – Мариуполь, 2002. – С.157 – 158.

³¹ Гасиджак Л.І. Сучасна обрядова традиція греків-урумів Приазов'я і кримських татар (порівняльна характеристика за матеріалами експедиції) // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Історія. – 2004. – Вип. 74 – 76. – С.65 – 68.

³² Непомнящий А.А. Основные вехи историко-этнографического исследования в Крыму в досоветскую эпоху, вступ. ст. // Мусаева У.К. Подвижники крымской этнографии, 1921 – 1941: Исторические очерки. – Симферополь, 2004. – С.3 – 10.

³³ Лебедева Э.И. Свадьбы. – Симферополь, 2003.

В работе подан анализ основных статей и исследований, которые затрагивают вопрос крымскотатарской свадебной обрядности. Особое внимание уделяется публикациям, вышедшим до Второй мировой войны. Также подана характеристика новейших исследований в этой области.

Ключевые слова: традиционная обрядность, крымские татары, свадебный обряд, история исследования.

This article deals with the problem of history of study of Crimean Tatar wedding ceremonies. Special attention is focused on the publications, which were issued before WWII. The article also contains short review of the main recent publications on this problem.

Key words: Traditional ritualism, Crimean Tatars, wedding ceremonies, the history of study.